

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Těžba uhlí na Kladensku – práce v dole

Číslo projektu	CZ.1.07/1.5.00/34.0950
Kódování materiálu	VY_32_INOVACE_dej2_uhl11
Označení materiálu	uhl11_prace.pdf
Název školy	Gymnázium Kladno
Autor	PaedDr. Zuzana Vlčková
Anotace	Výukový materiál seznámí žáka s prací horníka v dole na Kladensku v 19. století.
Předmět	Dějepis
Tematická oblast	Těžba uhlí na Kladensku
Téma	Těžba uhlí na Kladensku – práce v dole
Očekávané výstupy	Žák umí popsat práci horníka v 19. století, umí jednoduše popsat pracovní místo horníka v tehdejší době.
Klíčová slova	Důl, jáma, šachta, porub, vozík, špic, nebozez, lampa
Druh učebního materiálu	Dokument pro samostatnou práci žáků
Ročník	6 - 9
Cílová skupina	Nižší stupeň osmiletého gymnázia, druhý stupeň základní školy
Ověřeno	02. 06. 2014, O3
Pokud není uvedeno jinak, uvedený materiál je z vlastních zdrojů autora	
Literatura:	
[1] SKALNÍKOVÁ, Olga. <i>Kladensko: Život a kultura lidu v průmyslové oblasti</i> . Praha: ČSAV, 1959.	
[2] KOLEKTIV AUTORŮ. <i>DOBÝVÁNÍ UHLÍ NA KLADENSKU: (historie kladensko-slánsko-rakovnické pánve)</i> . Ostrava: OKD, a.s., Ostrava, 2006.	
[3] SEIFERT, Josef a Jiří KOVAŘÍK. <i>Doly, hutě a Kladno</i> . Kladno: Statutární město Kladno, 2013.	
[4] SEIFERT, Josef. <i>Konec kladenského uhelného revíru</i> . Libušín, 2002.	
[5] MAKARIUS, Roman. <i>Z dějin královské, císařské a státní báňské správy</i> . Ostrava: Montanex, 2004.	

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Práce v dole

Nebezpečnost a obtížnost práce v dolech vždy vyžadovala velké pracovní zkušenosti a kázeň. V důsledku toho se vytvořil pevný řád pracovních úkonů a s nimi spojených služebních hodnotností původně v rudných dolech. Tento řád byl později přenesen i do uhelných dolů i proto, že prvními pracovníky v uhelných dolech byli horníci z rudných dolů. Stavovská organizace pevně vymezovala i společenské postavení jednotlivých pracovníků.

Chlapci začínali pracovat při třídění (sortýrka) uhlí na povrchu od 14 let i dříve.

Asi od 16 let chlapci v podzemí odváželi naplněné vozíky (hunty) ke kleci a přivázeli prázdné do místa porubu jako odbíhači.

Do klece nakládali vozy a vytahovali prázdné narážeči.

V 18 letech mohli mladí muži nakládat uhlí na předku do vozíků, které předával odbíhačům. Na porubu (místě těžby) pracovali většinou tři lidé – dva kopáči a jeden běháč (naplňoval vozíky a běhal s nimi k šachtě. Této skupince se říkalo „číslo“.

Byly i specifické profese mezi kopáči.

Pilířáci – pracovali na pilířích, sáhováci – razili nové chodby, dřevíči – pracovali na výdřevě, šachtáci – byli důlní tesaři.

Nejnižší dozoreckou činností byl Doddůlní, který měl na starosti 10-15 čísel (tříčlenných part) a zároveň býval také střelmistrem. Důlní měl pod dohledem jeden revír. Nejvyšší funkcí byl šichtmistr, který rozděloval pracoviště.

Práce všech důlních dělníků byla namáhavá, ale existovaly velké rozdíly ve mzdách. Zejména mladí horníci v nižším postavení byli placeni málo. Pokud byli již ženatí a měli děti, bylo velmi obtížné vystačit s takovým obnosem. Žena i děti museli také pracovat, aby zajistily obživu rodině.

Z horníkovy mzdy se ještě strhávaly určité částky – na bratrskou pokladnu (pojištění pro případ úrazu), na olej do lamp, na hudbu.

Pokud bydlel horník v kolonii, strhávala se mu také částka na byt a otop. Dělníci většinou nakupovali chléb a mouku v závodních prodejnách, takže tyto částky se také bezprostředně strhávaly z platu.

Zvláštní postavení měli horníci, kteří byli členy hornické hudby. Byla doba, kdy každá dolující společnost měla svoji hudbu. Tito horníci měli lehčí práci, měli placené zkoušky a často končili směnu dříve. Měli i možnost dalšího příjmu, protože hráli kromě jiných příležitostí také na tanečních zábavách, křtech, svatbách a pohřbech.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Pokud chtěl horník dostat lepší práci, často byl nucen podplatit dozorce – penězi nebo např. zvířetem z domácího hospodářství (kůzle, husa, kachna). Podle často předávaných kůzlat se tomuto typu úplatku říkalo „kozí daň“.

Horníci dostávali od samého počátku těžení na Kladensku tzv. deputát (odměnu v naturáliích). Deputátní uhlí někteří horníci prodávali sedlákům nebo překupníkům a tím si zlepšili svůj výdělek. Ženatý horník měl nárok na 6 strychů uhlí (1 strych = cca 50 kg). Pokud horníci prodali veškeré deputátní uhlí, museli topit jen uhlím, které ženy a děti nasbírali na haldách nebo šmanty (uhelný kal, který vznikal při praní uhlí) a který horníci vozili domů na kolečku, na dvoře sušili, krájeli na kousky).

Práce v dole byla po dlouhá léta velmi primitivní. Horníci pracovali se špicem (špičákem na kopání uhlí), resp. sekáčem a fajzlem (menším kladívkem), kterým se tlouklo na špic nebo později při ručním vrtání na nebozez (dvouruční vrták).

Tyto základní nástroje se staly také hornickým znakem, který patří k nejvýznamnějším znakům hornické profese.

Znak hornické profese je znázorňován zkříženým želízkiem (sekáčem na násadě) a mlátkem (hornické kladivo na obou stranách ploché). Z logiky postupu práce musel horník držet želízko v levé ruce a tlouci na něj mlátkem, který držel v pravé ruce. Po skončení práce odložil želízko (šikmo zleva doprava) a přes něj mlátek (šikmo zprava doleva). Správně je tedy mlátek přeložen přes želízko.

Hornický znak je někdy pojmenován také jako „zkřížená kladívka“, což je nepřesné, ale tento znak se stal specifickým symbolem označení pracovních dnů v jízdních řádech českých hromadných dopravních prostředků.

Hornický znak je součástí mnoha znaků hornických měst.

Hornický znak obrácený opačně je symbolem ukončení těžby v dole.

Horníci potřebovali také lopaty na nakládání, štecher (železný špičatý klín, kterým se trhaly větší kusy uhlí), další klíny a pilu. Všechny nástroje musel mít horník až do první světové války vlastní, stejně jako kahan a olej na svícení.

Do roku 1915 se v dolech svítilo kahanci na olej. Horníci na rubání si svítili lampičkami zvanými brabčik nebo hajrovka (nádobka oválného tvaru, z jejíhož hrdélka byl vyveden knot a zavěšovala se na stěnu). Běháči a odbíhači si svítili klemperničkou (lampičkou, kterou si zavěšovali k pasu).

Jiným typem kahance si svítili dozorcí. Horníci si museli nosit ještě zásobu oleje v plechové baňce s dřevěnou zátkou, protože olej v kahanci by na celou směnu nevystačil.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Během 1. světové války byly zavedeny karbidové lampy. Karbid vápníku (CaC_2) je iontová sůl, která se při hydrataci rozkládá za vzniku acetylenu. V lampě válcovitého tvaru byl karbid umístěn v dolní polovině, v horní části byla voda, která odkapávala na karbid. Vytvářející se plyn byl vyveden do trubičky, kde se zapálil a svítil. Za plamínkem bylo většinou umístěno zrcátko, které zesílilo světlo.

Až do sedmdesátých let 19. století byla pracovní doba v dolech dvanáctihodinová. Ranní směna začínala ve 2 hodiny ráno a trvala do 14 hodin, kdy začínala odpolední. První společností, kde byla zavedena osmihodinová pracovní doba, byla Společnost státní dráhy, protože se musela řídit stejným nařízením, které platilo pro rudné doly.

Pracovní doba se prodlužovala horníkům cestou na šachtu, která trvala často i déle než dvě hodiny.

Pokud se horník při práci zranil nebo přišel o život, byla rodina odkázána na příspěvek od bratrské pokladny a případnou drobnou výpomoc od kamarádů.

Úkoly:

- 1) Umíš správně nakreslit hornický znak?
- 2) Jaký význam má opačně obrácený hornický znak? Můžeš ho najít na Kladensku?
- 3) Můžeš vyjmenovat profese typické pro práci v dolech?
- 4) Jakou roli hrála „bratrská pokladna“ v životě horníků?
- 5) Jakými prostředky si horníci osvětlovali práci v dole?